КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ» НОВОСЕЛИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ КУ «Центр ПРПП»
20.03.2026 №02-03/15

ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації педагогічних працівників ««Інклюзивне та безпечне освітнє середовище у закладі загальної середньої освіти»

Програма розглянута та рекомендована
до затвердження на засіданні НМР
Протокол № 02 від 12.03.2026 р.

Новоселиця – 2026

Розробники: КУ «Центр ПРПП» (Продан К. В., директор КУ «Центр ПРПП»; Лупу О. О., психолог КУ «Центр ПРПП»), КУ «НІРЦ» (Власова Л. В., директор КУ «НІРЦ»).

Розроблено на основі типової програми: Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи в умовах інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти "Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі" (наказ МОН 18.10.2019 № 1310); Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) за темою «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу» (наказ МОН 28.10.2025 № 1415).

Напрям підвищення кваліфікації: Розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників (інклюзивна компетентність, здоров'язбережувальна та психологічна компетентність).

Термін дії програми: з 2026 до 2031 року.

Суб'єкти підвищення кваліфікації: КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» та КУ «Новоселицький інклюзивно-ресурсний центр», які спільно реалізують програму та забезпечують оформлення документів про підвищення кваліфікації.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми

Актуальність програми підвищення кваліфікації «Інклюзивне та безпечне освітнє середовище у закладі загальної середньої освіти» зумовлена сучасними викликами, що постають перед системою загальної середньої освіти України.

Упровадження інклюзивного навчання як одного з пріоритетних напрямів державної освітньої політики потребує від педагогічних працівників глибокого розуміння концепції інклюзії, знання нормативно-правової бази, володіння сучасними методами організації освітнього процесу та ефективної командної взаємодії. Зростання кількості учнів з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти актуалізує необхідність формування інклюзивної компетентності педагогів, зокрема в частині

створення сприятливого освітнього середовища та забезпечення якісної підтримки кожної дитини.

Водночас освітній процес відбувається в умовах соціальної нестабільності та воєнних викликів, що посилює потребу у створенні фізично та емоційно безпечного середовища, впровадженні принципів травма-інформованого підходу та наданні психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу. Педагогічні працівники мають володіти стратегіями формування психологічної стійкості учнів, інтерпретації поведінкових проявів через призму можливого травматичного досвіду та організації навчання з урахуванням потреб дітей середньої освіти.

Програма спрямована на розвиток професійних компетентностей педагогів щодо забезпечення інклюзивності, безпечності та психологічного благополуччя освітнього середовища, що відповідає вимогам чинного законодавства України у сфері освіти, Концепції Нової української школи та принципам дитиноцентризму.

Реалізація програми сприятиме підвищенню якості освітнього процесу, формуванню культури підтримки, партнерства й поваги до різноманітності в закладі загальної середньої освіти.

Цільова група: педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти.

Обсяг (тривалість): 30 годин (1 ЄКТС)

Особливості реалізації програми:

Використання інтерактивних форм роботи: мінілекції; практичні заняття; самостійна робота; рефлексивні вправи; онлайн-консультації (за запитом). Орієнтація на практичне застосування навичок у професійній діяльності.

Форма (форми) підвищення кваліфікації: інституційна (очна/дистанційна/змішана); неформальна освіта.

Мета підвищення кваліфікації: Розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників щодо створення та забезпечення інклюзивного, фізично й емоційно безпечного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти на засадах травма-інформованого підходу, партнерської взаємодії та дитиноцентризму.

Завдання підвищення кваліфікації:

- Поглибити знання педагогів щодо концепції, принципів і нормативно-правових засад інклюзивної освіти в Україні.
- Сформувати розуміння ролі та механізмів командної взаємодії учасників освітнього процесу, зокрема вчителя й асистента вчителя, у забезпеченні підтримки учнів з особливими освітніми потребами.

- Розвинути здатність організовувати освітній процес з урахуванням принципів інклюзивності та травма-інформованого підходу.
- Оволодіти стратегіями створення фізично та емоційно безпечного середовища в класі.
- Сформувати вміння інтерпретувати поведінкові особливості учнів через призму можливого травматичного досвіду та відповідно коригувати педагогічну взаємодію.
- Розвинути навички надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу.
- Сприяти формуванню інклюзивної, психологічної та здоров'язбережувальної компетентностей педагогічних працівників
- Стимулювати проєктування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

- Психолого-педагогічна компетентність;
- Інклюзивна компетентність;
- Здоров'язбережувальна компетентність;
- Компетентність педагогічного партнерства;
- Організаційна компетентність;
- Рефлексивна компетентність.
-

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

- здатність створювати безпечне та розвивальне освітнє середовище, враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів, застосовувати принципи травма-інформованого підходу.
- здатність забезпечувати індивідуалізацію навчання, організовувати освітній процес з урахуванням особливих освітніх потреб учнів, співпрацювати з командою психолого-педагогічного супроводу.
- уміння забезпечувати фізичну та емоційну безпеку учасників освітнього процесу, формувати культуру безпечної поведінки.
- здатність до ефективної взаємодії з учнями, батьками, колегами, асистентом учителя на засадах поваги, довіри та співпраці.
- здатність планувати та реалізовувати освітній процес з урахуванням принципів інклюзивності та безпечності.
- здатність аналізувати власну професійну діяльність та проєктувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації:

1. Форми оцінювання:

- Тестування – перевірка теоретичних знань щодо інклюзивної освіти, безпечного освітнього середовища, травма-інформованого підходу.

Кількість тестів: 2 коротких блоки по 10 питань.

Форма: онлайн.

- Практичне завдання;
- Активність у навчальному процесі – участь у дискусіях, аналіз кейсів, групова робота.

2. Критерії оцінювання

- Теоретична підготовка
- Знання концепцій, принципів та нормативної бази інклюзивної освіти.
- Розуміння принципів травма-інформованого підходу та психосоціальної підтримки.
- Практична спрямованість
- Здатність застосовувати знання у реальних освітніх ситуаціях.
- Проєктування безпечного та інклюзивного середовища.
- Обґрунтованість рішень
- Врахування потреб учнів та рекомендацій Професійного стандарту вчителя.
- Рефлексивність
- Здатність аналізувати власну діяльність і визначати напрями подальшого розвитку.

Програма вважається успішно завершеною, якщо учасник набрав ≥70% за тестами та виконав практичне завдання відповідно до критеріїв.

Документ про підвищення кваліфікації: сертифікат

Вартість: безоплатно

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програма підвищення кваліфікації «Інклюзивне та безпечне освітнє середовище у закладі загальної середньої освіти» передбачає комплекс заходів, спрямованих на розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників у сфері інклюзивної освіти, психологічної безпеки та травма-інформованого підходу.

Особливістю (вид діяльності) є практичний формат проведення — мінілекції; практичні заняття; самостійна робота; рефлексивні вправи; онлайн-консультації (за потреби).

Самостійна діяльність передбачає поглиблене опрацювання матеріалів програми та закріплення отриманих знань і навичок через практичні завдання та рефлексію.

Практична робота спрямована на закріплення теоретичних знань та формування практичних умінь педагогічних працівників щодо організації інклюзивного та безпечного освітнього середовища, зокрема:

Аналіз педагогічних кейсів

- вивчення реальних або змодельованих ситуацій взаємодії з учнями з особливими освітніми потребами;
- інтерпретація поведінкових проявів учнів через призму можливого травматичного досвіду;
- визначення ефективних стратегій підтримки учнів у класі.

Проєктування алгоритмів організації освітнього процесу

- підготовка покрокових дій педагога та команди для створення безпечного та інклюзивного середовища;
- планування взаємодії з учнями, батьками та колегами в умовах інклюзії;
- формування рекомендацій щодо психосоціальної підтримки учнів.

Рефлексія та обговорення результатів

- оцінювання власної практичної роботи;
- обмін досвідом та обговорення варіантів вирішення педагогічних ситуацій;
- формування висновків та пропозицій щодо вдосконалення освітнього процесу.

Зміст програми складається з 4 модулів та 9 взаємопов’язаних тем. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі онлайн складають підсумковий тест: 2 коротких блоки по 10 питань. Максимальна кількість балів, яку можуть отримати учасники, — 20 балів. Прохідний бал — 14. Учасники, які успішно пройшли навчання та склали підсумковий тест, отримують сертифікат.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає: 30 год, з них: 9 год — лекційні заняття, 15 год — практична робота, 4 год —

самостійна робота, 2 год — контрольні заходи (тестування та обговорення результатів).

Навчально-тематичний план

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	**Практичні заняття**	**Самостійна робота**	**Контрольні заходи**	**Усього**
МОДУЛЬ 1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.					
Тема 1.1. Основні завдання, ролі й функції асистента вчителя в інклюзивному класі. Робота у єдиній команді. Спільне викладання.	1	2	-	-	3
Тема 1.2. Особливості оцінювання навчальних досягнень дітей в умовах інклюзивної освіти. Роль асистента вчителя у про веденні спостережень.	1	1	0,5	-	2,5
Разом за модулем	2	3	0,5	0	5,5
МОДУЛЬ 2. КОМАНДНИЙ ПІДХІД ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.					
Тема 2.1. Команда психолого-педагогічного супроводу: основні завдання, склад, основні функції членів команди.	1	1,5	0,5	-	3

Тема 2.2. Партнерство з батьками як необхідна умова успішного інклюзивного навчання.	1	1,5	0,5	-	3
Тема 2.3. Співпраця з місцевою громадою: роль Інклюзивно-ресурсних центрів у наданні додаткової підтримки.	1	1	0,5	-	2,5
Разом за модулем	3	4	1,5	0	8,5
МОДУЛЬ 3. ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК І ПІДХОДІВ У РОБОТІ З УЧНЯМИ ЧУТЛИВИХ ДО ТРАВМ					
Тема 3.1. Вплив травми на навчання та поведінку учнів.	1	2	0,5	-	3,5
Тема 3.2. Стратегії підтримки учнів, які пережили травматичні події.	1	2	0,5	-	3,5
Разом за модулем	2	4	1	0	7
МОДУЛЬ 4. БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ					
Тема 4.1. Створення безпечного освітнього середовища: ключові маркери та практичні підходи.	1	2	0,5	-	3,5
Тема 4.2. Внутрішній ресурс педагога, або як не згоріти, підтримуючи інших.	1	2	0,5	-	3,5
Разом за модулем	2	4	1	0	7
Підсумкові заходи Підсумкове оцінювання.	-	-	-	2	2
Усього	9	15	4	2	30

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.

Тема 1.1. Основні завдання, ролі й функції асистента вчителя в інклюзивному класі. Робота у єдиній команді. Спільне викладання.

Основні завдання та роль асистента вчителя. Функції асистента вчителя: організаційні, навчально-розвивальні, діагностичні, прогностичні, консультативні. Педагогічна етика. Компетентності асистента вчителя: знання, уміння, особисті характеристики. Формування ефективних стосунків між учителем і асистентом учителя. Роль асистента вчителя у забезпеченні навчальних та інших потреб учнів. Порівняння обов'язків учителя та асистента вчителя на різних етапах освітнього процесу: планування, здійснення, оцінювання, робота з батьками. Спільне викладання: необхідність, можливість, співпраця. Особливості спільного викладання, педагогічна етика. Підтримка асистентів учителя іншими вчителями. Норми та правила ведення педагогічної документації.

Тема 1.2. Особливості оцінювання навчальних досягнень дітей в умовах інклюзивної освіти. Роль асистента вчителя у проведенні спостережень.

Оцінювання навчальних досягнень учнів у контексті концепції "Нова українська школа". Основні підходи до моніторингу успіхів дітей: традиційний та особистісно-зорієнтований. Формувальне та підсумкове оцінювання. Особливості оцінювання навчальних результатів учнів з особливими освітніми потребами. Спостереження як один із важливих способів автентичного оцінювання. Мета і способи проведення спостереження і запису інформації. Методика реагування на втручання. Моніторинг успіхів дитини з особливими освітніми потребами на основі ІПР та реагування на втручання. Використання графіків у процесі оцінювання. Використання результатів оцінювання успіхів учня з метою спілкування з батьками, а також з метою надання ефективного зворотного зв'язку. Необхідні зміни та можливі труднощі при використанні методики реагування на втручання. Участь батьків дітей з особливими освітніми потребами у процесі оцінювання. Рівні участі батьків у процесі оцінювання прогресу розвитку та навчальних досягнень своїх дітей.

МОДУЛЬ 2. КОМАНДНИЙ ПІДХІД ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.

Тема 2.1. Команда психолого-педагогічного супроводу: основні завдання, склад, основні функції членів команди.

Закон України "Про освіту": визначення осіб з особливими освітніми потребами. Види додаткової підтримки та рівні її надання (екологічна теорія). Основні підходи до надання додаткової підтримки. Командний підхід як одна з умов запровадження інклюзивної освіти. Визначення команди. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти (наказ МОН України № 609 від 08.06.2018 р. (із змінами). Склад учасників команди супроводу та

принципи її діяльності. Завдання та основні функції учасників команди супроводу. Організація роботи команди супроводу: надання психолого-педагогічних і корекційно-розвивальних послуг. Професійне співробітництво як одна з умов успішного інклюзивного навчання: роль партнерства педагогів і асистентів педагогів з іншими фахівцями (практичний психолог, вчитель-дефектолог, соціальний працівник та ін.).

Тема 2.2. Партнерство з батьками як необхідна умова успішного інклюзивного навчання.

Принципи педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім'ї. Чинники, що впливають на участь батьків як членів команди. Складові успішної співпраці: спільне бачення майбутнього дитини, позитивна взаємозалежність, відданість спільній роботі над досягненням спільної мети, спільна відповідальність, рівні права у процесі прийняття рішень. Основні бар'єри на шляху спішної співпраці закладу освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Практика раннього втручання. Планування програми переходу від практики раннього втручання (Центри раннього втручання) до закладів дошкільної і загальної середньої освіти.

Тема 2.3. Співпраця з місцевою громадою: роль Інклюзивно-ресурсних центрів у наданні додаткової підтримки.

Рівні надання додаткової підтримки та основні види команд: команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами (на рівні класу), внутрішньошкільна команда, позашкільна команда.

Інклюзивно-ресурсний центр як джерело підтримки педагогів у впровадженні інклюзивної освіти і наданні додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами. Постанова КМУ № 545 від 12.07.2017 р. "Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр". Завдання ІРЦ. Організація психолого-педагогічного супроводу та надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами.

МОДУЛЬ 3. ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК І ПІДХОДІВ У РОБОТІ З УЧНЯМИ ЧУТЛИВИХ ДО ТРАВМ

Тема 3.1. Вплив травми на навчання та поведінку учнів

Визначення травми. Основні типи травм, з якими можуть стикатися учні. Травма в умовах війни, переміщення, втрати: особливості реагування. Типові реакції на травму (поведінкові, емоційні, фізіологічні, когнітивні тощо). Ознаки та симптоми стресу в дітей. Роль захисних механізмів у протидії травмуючим подіям.

Вплив травми на освітній процес (зниження успішності, труднощі з організацією діяльності, нестійка мотивація, порушення соціальної взаємодії та інше).

Методи виявлення психоемоційного стану учнів. Психофізіологічні розлади та кризові стани підлітків: ознаки депресії, тривожних розладів, емоційної нестабільності, самодеструктивної поведінки тощо. Зв’язок між травмою та дистресовою поведінкою здобувачів освіти. Прояви дистресу у класі.

Тема 3.2. Стратегії підтримки учнів, які пережили травматичні події.

Сутність травма-інформованого підходу та його принципи. Інтеграція стратегій травма-інформованого підходу в освітній процес НУШ: співпраця та позитивна взаємодія; побудова довірливих відносин; створення безпечного фізичного та емоційного простору тощо.

Перша психологічна допомога та протоколи її надання. Регуляція психоемоційного стану. Профілактика стресу та емоційного вигорання в учнів у період підготовки до ДПА/НМТ (ЗНО): техніки саморегуляції, організація освітнього простору, підтримка мотивації тощо. Форми надання психосоціальної підтримки здобувачам освіти, зокрема дітям, що пережили травматичні події.

Алгоритми перенаправлення до психологічної служби. Протоколи дій педагога в кризових ситуаціях у школі.

МОДУЛЬ 4. БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Тема 4.1. Створення безпечного освітнього середовища: ключові маркери та практичні підходи.

Ключові маркери створення безпечного освітнього середовища, спрямованого на збереження здоров’я та емоційного благополуччя учнів. Визначення характеристик безпечного освітнього простору. Дизайн класу та його просторове рішення для підвищення комфорту та безпеки здобувачів освіти.

Роль учителя у створенні психофізичної та емоційної безпеки. Основи ефективної комунікації з учнями та батьками задля створення безпечного освітнього середовища: активне слухання, ненасильницьке спілкування, ресурсна підтримка, створення відкритого діалогу тощо.

Тема 4.2. Внутрішній ресурс педагога, або як не згоріти, підтримуючи інших.

Особистісні, емоційні та професійні резерви, що допомагають учителю ефективно працювати, зберігати стійкість і підтримувати інших. Профілактика вигорання та розвиток резильєнтності. Моделі психологічного благополуччя. Фактори стресостійкості. Вторинна травматизація: ознаки, профілактика, смодопомога.

Емоційна грамотність педагога як основа психосоціальної підтримки здобувачів освіти: розуміння власних емоцій, навички емоційної саморегуляції, здатність до співпереживання тощо.

Практичні стратегії збереження внутрішнього ресурсу педагога.

3.1. Орієнтовний перелік практичних завдань

1. Підготувати лист-повідомлення для батьків щодо приходу у клас дитини з особливими освітніми потребами.
2. Сформувати навчальні цілі, завдання та критерії для оцінювання для дитини з особливими освітніми потребами на основі запропонованого кейсу.
3. Підготувати повідомлення про переваги інклюзивної освіти для усіх учасників освітнього процесу: дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків, інших дітей у класі та їхніх батьків, педагогів, керівників шкіл, місцевої громади.

4. Запропонувати шляхи вирішення проблемних ситуацій, які описують стосунки вчителя з асистентом вчителя, та обґрунтувати їх.

5. Підготувати есе на тему: "Що для мене означає успішна співпраця з учителем в інклюзивному класі?"

3.2. Орієнтовний перелік питань для самостійного опрацювання
(за потреби)

1. Закон України "Про освіту": аналіз основних понять, пов'язаних із інклюзивним навчанням. Аналіз статті 19 "Освіта осіб з особливими освітніми потребами" та статті 20 "Інклюзивне навчання".
2. Вивчення основних законодавчих документів у сфері інклюзивної освіти: Концепція розвитку інклюзивного навчання (2010 р.), постанова КМУ № 872 "Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах".
3. Нормативно-правові документи, що регламентують роботу асистента вчителя: постанова КМУ № 872 від 15.08.2011 р. "Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах", лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1/9-675 від 25.09.2012 р. "Щодо посадових обов'язків асистента вчителя".
4. Умови налагодження позитивних стосунків з однолітками для дітей з особливими освітніми потребами.
5. Аналіз причин бажання батьків бачити своїх дітей в інклюзивному освітньому середовищі.
6. Важливість роботи з усіма членами родини, залучення татусів. Розуміння власних переконань і перспектив у роботі з татами.
7. Роль асистента вчителя у процесі налагодження позитивних стосунків дітей з особливими освітніми потребами зі своїми однолітками.
8. Створення ефективної взаємодії асистента вчителя з батьками дітей з особливими освітніми потребами.
9. Характеристика складу команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.
10. Аналіз відповідності методів викладання індивідуальним особливостям дітей.
11. Характеристика видів адаптації для забезпечення особливих освітніх потреб дітей.
12. Проблеми моніторингу навчальних результатів на основі загальної освітньої програми.
13. Поняття про реагування на втручання (РНВ) як про стратегію раннього виявлення труднощів у навчанні дітей.
14. Залучення додаткових фахівців до освітнього процесу: переваги та труднощі.
15. Особливості організації практики спільного викладання.
16. Роль асистента вчителі у здійсненні практики спільного викладання.
17. Відображення основних етапів формування партнерських стосунків між учителем і асистентом вчителя в організації фізичного середовища.
18. Характеристика та основні чинники діяльності успішної команди.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про освіту».
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту».
3. Закон України «Про дошкільну освіту».
4. Концепція розвитку цифрових компетентностей (КМУ).
5. Професійні стандарти педагогічних працівників.
6. Положення про атестацію педагогічних працівників.

Основна література

1. Асистент вчителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н.М. Дятленко, Н.З. Софій, О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда, під заг. ред. М.Ф. Войцехівського. - К.: ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2015. - 172 с.

2. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. - К., 2012. - 216 с.

3. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод, посіб. [Електронний ресурс] / За заг. ред. А.А. Колупаєвої. - К.: "А.С.К.", 2012. - 307 с. - (Серія "Інклюзивна освіта").

4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. - Київ: ТОВ "Агентство "Україна", 2019. - 300 с.

5. Софій Н.З. Спільність зусиль: фахівці в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник. - К.: ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2016. - 108 с.